

Αναζητώντας τη Βασιλεύουσα:

ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ για την ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός, (Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Βυζαντινής Ιστορίας απ' το Α.Π.Θ.), Δ/ντρια 5^{ου} ΓΕΛ Τρικάλων

Ένας ναός τέτοιας μεγαλοπρέπειας και μεγαλείου, όπως ήταν ο ναός της Αγίας Σοφίας, ο οποίος υπήρξε επί αιώνες ολόκληρους το ιερό σύμβολο εκατομμυρίων ανθρώπων διαφόρων φυλών και λαών, φυσικό ήταν να δημιουργήσει γύρω του παραδόσεις και θρύλους. Υπάρχουν πάρα πολλοί τέτοιοι θρύλοι, μερικοί εκ των οποίων είναι πράγματι σχετικά άγνωστοι και ωστόσο πολύ χαρακτηριστικοί και γι' αυτό αξίζει να τους παραθέσουμε.

Το κτίσιμο της Αγίας Σοφίας είχε τελειώσει και ο αυτοκράτωρ Ιουστινιανός διέταξε τους τεχνίτες να προσθέσουν στον τρούλο, με γιγαντιαία χρυσά γράμματα, την ακόλουθη επιγραφή:

«Ο Ιουστινιανός αφιεροί τον ναόν τούτον τη δόξη του Θεού».

Η διαταγή δόθηκε την παραμονή των εγκαινίων και ο αυτοκράτωρ ήταν βέβαιος ότι η διαταγή του θα εκτελεσθεί πιστά. Την επόμενη ημέρα των εγκαινίων, ο Ιουστινιανός εισέρχεται μεγαλοπρεπώς στο ναό, ακολουθούμενος από τον Πατριάρχη και τους αυλικούς του. Προχωρεί και κάθεται στον χρυσό θρόνο του. Αρχίζει να περιφέρει το βλέμμα του γύρω από τον ναό και να θαυμάζει το έργο του. Ξαφνικά, υψώνοντας το βλέμμα του στον τρούλο, διαβάζει την επιγραφή: «Ευφρασία αφιεροί τον Ναόν τούτον τη δόξη του

Θεού». Τότε στρέφεται προς τον Πατριάρχη, ο οποίος καθόταν δίπλα του και τον ρωτά:

-Τί σημαίνει αυτός ο εμπαιγμός; Δεν διέταξα να χαραχθεί το όνομά μου στον θόλο; Ποια είναι αυτή η Ευφρασία; Θέλω αμέσως να μάθω γι' αυτή τη γυναίκα.

Όλοι οι παρευρισκόμενοι στα εγκαίνια του ναού ανώτατοι κληρικοί, αυλικοί, τιτλούχοι κλπ. , ρωτήθηκαν, κανείς όμως δεν ήταν σε θέση να δώσει πληροφορίες. Ο αυτοκράτορας καθόταν σιωπηλός και βυθισμένος στις σκέψεις του. Και τότε κάποιος φτωχός εργάτης, ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί για τον καθαρισμό του μαρμάρινου δαπέδου του ναού, ζητά την άδεια να παρουσιαστεί στον αυτοκράτορα. Του δίνεται η άδεια και με ταπεινοφροσύνη παρουσιάζεται.

-Τί θέλεις; Ρωτά ο Ιουστινιανός.

-Ξέρω μια φτωχή γυναίκα που ονομάζεται Ευφρασία. Κάθεται εδώ κοντά, αλλά είναι άρρωστη, σχεδόν κατάκοιτη.

-Να την φέρουν εδώ αμέσως! Διέταξε ο Αυτοκράτωρ.

Αμέσως έτρεξαν διάφοροι θαλαμηπόλοι του Παλατιού να εκτελέσουν την διαταγή. Εντός ολίγου, μια γριούλα, που έτρεμε από τον φόβο της, παρουσιάστηκε στον αυτοκράτορα. Ο Ιουστινιανός την ρώτησε:

-Ονομάζεσαι Ευφρασία;

-Ναι, πολυχρονεμένη βασιλιά μου! Απάντησε η γριούλα.

-Τί ξέρεις γι' αυτήν την επιγραφή; Την ρωτά και πάλι ο Ιουστινιανός, υψώνοντας το χέρι προς τα χρυσά γράμματα του θόλου.

-Δεν ξέρω τίποτα, βασιλιά μου!

-Αλλά αυτό είναι ανυπόφορο! Φώναξε ο Ιουστινιανός. Ίσως σε αυτή την υπόθεση να είναι αναμεμιγμένος ο διάβολος! Μίλα! Εξηγήσου!

Βλέπεις ότι το όνομά σου είναι εκεί όπου έπρεπε να είναι το δικό μου! Σε τί συντέλεσες εσύ για το κτίσιμο του ναού;

-Μεγάλε βασιλιά σε τίποτα! Τί θα μπορούσα να κάνω εγώ η φτωχή!

-Σε τίποτα δεν συντέλεσες; Αλλά μου είπαν ότι κατοικείς εδώ κοντά... Σκέψου, θυμήσου! Δεν έκανες τίποτα, δεν είπες τίποτα, δεν βοήθησες σε τίποτα για τον ναό;

-Βασιλιά μου, έκανα κάτι μικρό, αλλά είναι τόσο τιποτένιο, που ντρέπομαι να το πω.

-Μίλησε, σε διατάζω! Μη φοβάσαι, γερόντισσα. Πες μου τα όλα. Τότε η γριούλα πλησίασε ακόμη περισσότερο τον αυτοκράτορα, ο οποίος περιστοιχιζόταν από τον Πατριάρχη και τους αυλικούς και διηγήθηκε την ακόλουθη ιστορία:

Ήμουν κατάκοιτη στο κρεβάτι μου, όταν έξαφνα άκουσα αγκομαχητά και μουγκρίσματα βοδιών και αλόγων, που περνούσαν κάτω από το σπίτι μου, σέρνοντας τα ογκώδη μάρμαρα για το κτίσιμο της εκκλησίας, τα μεγάλα δοκάρια και τα κάρρα φορτωμένα με πλίθρες. Ένιωσα μεγάλη λύπη για τα καημένα τα ζώα. Όταν έγινα λίγο καλύτερα συλλογίστηκα πώς θα μπορούσα να ανακουφίσω τα υπομονετικά ζώα, πού δεν έχουν φωνή να πουν τον πόνο τους και όμως είναι πλάσματα του Θεού κι αυτά. Πήρα, λοιπόν, το στρώμα μου το αχυρένιο, βγήκα έξω, το άνοιξα και σκόρπισα όλα τα άχυρα στον ανηφορικό δρόμο... Τα άχυρα ήταν λίγα, αλλά ενώ τα έριχνα κατά γης πλήθαιναν-πλήθαιναν και σκέπαζαν όλο το δρόμο. Από τότε τα ζώα περνούσαν χωρίς αγκομαχητά και τραβούσαν πολύ εύκολα τα φορτία τους, και το κτίσιμο του ναού τελείωσε πιο γρήγορα...

Ο Ιουστινιανός σηκώθηκε από τον θρόνο του. Ήταν δακρυσμένος. Έδωσε το βασιλικό του χέρι στην γριούλα και είπε στους αυλικούς:

-Οδηγήστε αυτή την γυναίκα με μεγάλη προσοχή στο Παλάτι και περιποιηθείτε την. Διότι έχει μαζί της την χάρη του Θεού που δημιουργεί το θαύμα!

Έπειτα κοίταξε την επιγραφή και είπε:

-Το όνομα της Ευφρασίας να μείνει! Είναι άξια μεγαλύτερης τιμής από εμένα!

Κατά το κτίσιμο του τρούλου, των αψίδων, των πεσσών, των μεγάλων κιόνων και γενικά σε όλες τις στοές του ναού, οι ιερείς εναπέθεταν σε οπές, τις οποίες άφηναν οι τεχνίτες, διάφορα ιερά λείψανα. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, πολλά θαύματα θρυλούνται και διαδίδονται για την Αγία Σοφία από της κτίσεώς της, όχι μόνο μεταξύ χριστιανών αλλά και μεταξύ των μωαμεθανών. Υπάρχουν δε και μερικοί οι οποίοι μαρτυρούν ότι «έγιναν αυτόπται των εν τοις αδύτοις αυτού κευθμώνσιν αλωβήτων διατηρουμένων δήθεν λειψάνων και αυτήκοσι των ψαλμωδιών κατά την νύκτα του Πάσχα».

Η παράδοση αναφέρει μυστηριώδη λειτουργία στην Αγία Σοφία, η οποία έγινε γνωστή και στους Τούρκους και τον σουλτάνο Σουλεϊμάν. Λέγεται δε ότι ο σουλτάνος τόσο εξοργίστηκε από αυτό το γεγονός, ώστε σκέφθηκε να διατάξει γενική σφαγή των χριστιανών. Η σφαγή όμως απετράπη από τον σύμβουλό του μεγάλο Βεζύρη Πιρί πασά. Φαίνεται ότι κατά τους χρόνους της Αλώσεως και μετά, αυτά πιστεύονταν ότι γίνονταν: κάθε έτος, μυστικά και κατά θεία παραχώρηση, η λειτουργία της Αναστάσεως από νεκρούς ή «κεχωρισμένους του ζώντος κόσμου» λειτουργών του Θεού.

Κατά την Μ. Πέμπτη, όταν γίνεται η βαφή των αυγών του Πάσχα, λέγεται ότι βρίσκονται στην αυλή της Αγίας Σοφίας κελύφη κόκκινων αυγών. Πιστεύεται επίσης ότι υπάρχει στην Αγία Σοφία κρύπτη, η οποία ανοίγεται μόνο στις γιορτές του Πάσχα, και ότι στον χριστιανό ο οποίος θα έχει την τύχη να μπει πρώτος εκεί εκείνη τη μέρα κατά την οποία ο ναός θα γίνει και πάλι χριστιανικός, θα γείρει πάνω του με σεβασμό ένα πολυκάνδηλο κρεμασμένο από τη στέγη.

Σύμφωνα με έναν άλλο θρύλο, κατά την Άλωση της Πόλης, πολλοί ευσεβείς χριστιανοί αποχώρησαν και κρύφτηκαν σ' ένα από τα ιερά της Αγίας Σοφίας. Το ιερό αυτό ανοίγεται μια φορά κατ' έτος και εκεί

γίνεται θεία λειτουργία. Αν κάποιος που παρευρίσκεται σ' αυτή δεν σπεύσει να βγει αμέσως με το πέρας της από το χώρο του ιερού, κλείνουν αμέσως οι θύρες και μένει εγκλωβισμένος μέχρι το Πάσχα του επομένου έτους, χωρίς να το καταλάβει. Αναφέρεται μάλιστα κάποιο «μπακαλόπουλο», το οποίο επέστρεψε έπειτα από ένα χρόνο στον κύριό του χωρίς να συνειδητοποιήσει ότι έμεινε ένα χρόνο κλεισμένο μέσα στην Αγία Σοφία...

Ο διακεκριμένος Άγγλος κληρικός και ένθερμος φιλέλληνας Τζων Ντάγκλας στο βιβλίο του «Η απολύτρωση της Αγίας Σοφίας» επισημαίνει ότι στην ελληνική θεία λειτουργία υπάρχει μια ανεπανάληπτη και ιερότατη στιγμή, μια σκηνή που διαδραματίζεται, πέρα από το χρόνο, στις συνειδήσεις και στην ιστορική φαντασία των Ελλήνων: η τελευταία λειτουργία στην Αγία Σοφία, όπου στο βασιλικό θρόνο κάθεται ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο θρυλικός αυτοκράτωρ, ο γενναίος ήρωας που με τη θυσία του εξαγόρασε τις προδοσίες, τις αμέλειες, τις ασυγχώρητες ολιγωρίες, τους οδυνηρούς, επονείδιστους συμβιβασμούς της δυναστείας του... και ο οποίος μετά από λίγο έπεσε μαχόμενος κατά την άλωση και ετάφη, άγνωστο που, κοντά στα τείχη... Η βασιλική σύζυγός του κατέχει τη θέση της στην υπερκείμενη στοά. Τα στίλβοντα πετράδια των αυλικών και ο χρυσοποίκιλτος ιματισμός των σωματοφυλάκων αμιλλώνται ανεπιτυχώς προς τους τοίχους με την ορθομαρμάρωση οι οποίοι τους περιβάλλουν... Έχουν σημάνει τα σήμαντρα αναγγέλλοντας την παρουσία του Κυρίου συμπάσης της γης. Ο μέγας τρούλλος είναι γεμάτος από τον καπνό του θυμιάματος και αντηχεί από τους ύμνους που αναπέμπονται στον βασιλέα των βασιλέων... Και ξαφνικά, καθώς το μακρό δράμα της βυζαντινής θείας λειτουργίας βαίνει προς το τέλος του, ακούγεται μια φωνή: είναι των αγγέλων, οι οποίοι ψάλλουν το μοιρολόγι της Πόλης:

«...Πάψετε το χερουβικό κι ας χαμηλώσουν τ' άγια

Παπάδες, πάρτε τα ιερά και σεις, κεριά, σβηστείτε

Γιατί είναι θέλημα θεού η Πόλη να τουρκέψει.

Μόν' στείλτε λόγο στη Φραγκιά να' ρθούν τρία καράβια:

τό' να να πάρη το Σταυρό και τ' άλλο το Ευαγγέλιο,
το τρίτο το καλύτερο την άγια τράπεζά μας.

Η Δέσποινα ταράχτηκε και δάκρυσαν οι εικόνες.

-Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μην πολυδακρύζης,

πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά μας είναι...»

Δακτυλογράφηση κειμένου: Βάσω Κ. Ηλιάδη